

СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКИ АСПЕКТИ НА НАЦИОНАЛНА СИГУРНОСТ И ОТБРАНА

Николай Паунчев

***Резюме:** Зараждащият се процес на формиране на многополюсен свят все повече засилва заплахата от глобален ядрен конфликт, породен от финансово-икономическо противопоставяне, провокирано от нарастващото влияние на доскоро развиващите се страни за сметка на утвърдени лидери в социално-икономическата система на модерния свят.*

***Ключови думи:** икономическа сигурност, отбрана, икономическа стабилизация, България, социално-икономически аспекти.*

SOCIO-ECONOMIC ASPECTS OF NATIONAL SECURITY AND DEFENCE

Nikolay Paunchev

***Abstract:** The nascent process of forming a multipolar world is increasingly intensifying the threat of a global nuclear conflict caused by a financial-economic opposition provoked by the increasing influence of until recently developing countries at the expense of established leaders in the socio-economic system of the modern world.*

***Key words:** economic security, defense, economic stabilization, Bulgaria, socio-economic aspects.*

Въведение

Новозараждащият се процес на формиране на многополюсен свят, засилва все повече заплахата от глобален ядрен конфликт, причинен от финансово-икономическо противопоставяне провокирано от засилващото се влияние на доскоро развиващи се страни за сметка на утвърдени лидери в социално икономическата система на модерния свят. Кризисните ситуации се контролират трудно, въпреки опитите на Съвета за сигурност да овладее все по засилващото се напрежение. Значението на военните и силови формирования в подобен формат на международната сцена все повече ще нараства.

Процесите на преразпределяне на политическо и икономическо влияние са осезаеми. Изграждането на мощни политически и икономически региони формира и такива с нестабилна социалнополитическа и военностратегическа среда и ниско ниво на развитие. Различията в стандартите на живот формират реални предпоставки за социално напрежение и недоволство в по-слабо развитите региони. Религиозния и етнически елементи допринасят допълнително за това.

Военната стратегия в САЩ се промени от терористичните атаки. Световният тероризъм действия стана реалност. Борбата срещу тероризма се превърна в световен приоритет.

Европейския съюз се промени на институционално ниво поради сложните интеграционните процеси. Формира се общо геополитическо пространство със задълбочено сътрудничество в икономическата и правна сфери. Общата европейска политика за сигурност и отбрана е основен въпрос, както и общоевропейски военни възможности, в условията на евроатлантическия договор и взаимовръзка Европейския съюз и НАТО.

България се присъедини към международните финансови и търговски структури което в известна степен е гарант на сигурността. Световните интеграционни процеси са от жизненоважно значение за българските граждани, общество и държава. От гледна точка на националната сигурност експертите по сигурност считат, че системата за национална сигурност в Република България не функционира. Един от основните фактори за изграждане на сигурна система за национална сигурност е нормативната база. Законите и подзаконовите актове в сферата на сигурността създават системата за национална сигурност, регламентират нейните задачи, цели, правомощията на нейните компоненти и корелация между тях. Нормативната база, регулираща правоотношенията в сектора за сигурност, е най-важен фактор за работоспособността на системата за сигурност и нейното поддържане в съответствие на националните интереси в контекста на съвременното ниво на съществуващите предизвикателства като рискове и заплахи, включително и хибридни. Неотложно е структурирането на система от специализирани органи с обвързана компетентност, функциониращи като части на единен механизъм. Противоречията в законодателството в сферата на сигурността от своя страна, биха довели до реална невъзможност на структурите и да изпълняват задълженията си, т. е. да я защитават. Професор доктор Евгени Манев пише, че Национална сигурност е динамично състояние на обществото и държавата, при което са защитени териториалната цялост, суверенитетът и конституционно установеният ред на страната, когато са гарантирани демократичното функциониране на институциите и основните права и свободи на гражданите, в резултат на което нацията запазва и увеличава своето благосъстояние и се развива, както и когато страната успешно защитава националните си интереси и реализира националните си приоритети. За да се защити ефективно този конгломерат от обществени ценности нормативната база регулираща функционалността в цялост на сигурността следва да е хармонично структурирана и във взаимна, непротиворечива корелация.

Понятието „сигурност” има различни измерения, но то се отнася към обществото и отделния човек. Не случайно според Константин Казаков, сигурността е фундаментално понятие в теориите за обществените отношения, без което не могат да се построят техните основни конструкции.

Миграцията и сложния процес на интеграция води до дестабилизация на социално икономическия, политически и културен живот в традиционно еднородни по същите признаци региони. Това задълбочава икономическите и социални различия на континента, а заедно с тях се появиха нова несигурност и рискове. Конфликтите на етническа, религиозна и социалноикономическа основа са факт. Сложният и изтощителен преход към коренно различна формула на съществуване в страните от Централна и Източна Европа, е предизвикателство към техните демократични институции, а също и спрямо европейските структури.

Процесите, които текат в Югоизточна Европа променят състоянието на националната сигурност във външнополитически план. Политиката на НАТО за Югоиз-

точна Европа (ЮИЕ) подтиква към сътрудничество страните от региона на основата на европейските и евроатлантическите ценности и принципи и реализира проекти в областта на сигурността и отбраната. Срещите на министрите на отбраната на страните от Югоизточна Европа укрепват регионалната стабилност, сигурност и за разширяване на военнополитическото доверие и сътрудничество в региона. Многонационалните мирни сили в Югоизточна Европа (ММСЮИЕ) и извършеното от Република България като домакин на щаба на ММСЮИЕ съдейства за укрепване на регионалната стабилност. Хуманитарните операции организирани от Оперативната група за военноморско сътрудничество BLACKSEAFOR способства интеграционните процеси. Пактът за стабилност в ЮИЕ координира важни за целия регион въпроси и укрепва мира и икономическото развитие.

Балканите, поради мултиетническия се и религиозен профил традиционно са регион с повишена степен на риск от военни конфликти и напрежение на Еврейския континент. Това е сериозен риск за националната сигурност на всички европейски народи, тъй – като регионалната нестабилност води до мащабни финансово икономически, в т.ч. логистични проблеми които като последици биха могли от локални да се превърнат в регионални и глобални. Страната ни не е в състояние сама да опазва своята сигурност или да се стреми към сигурност чрез неутралитет поради недостатъчния си финансов, икономически и военен потенциал. Налага се необходимостта тя да се приобщи към ефективни колективни системи за сигурност и икономическо развитие. Появяват се и нови приоритети за собствената политика на неутрализиране на неблагоприятни за сигурността на страната фактори.

Демокрацията и Пазарното общество характерни за Европейския цивилизационен модел са в сложна корелация. Пазарното общество предполага Демокрация и Демокрацията предполага Пазарно общество. Същевременно в Пазарното общество е вградено като иманентна черта икономическото неравенство, докато Демокрацията („един човек, един глас”) „имплицитно предполага някаква степен на икономическо равенство”. В евроатлантическата общност се смята, че ако повечето хора живеят в сигурност и благополучие, то и държавата живее в сигурност и благополучие. Управлението полага усилия да се постига максимално количество хора, които съставляват това „повече”. За определящата част от тях е прието да се казва, че са Средната класа. Броят и нивото на жизнения им стандарт предопределят оценката, е ли обществото в сигурност и благополучие, но това зависи от характера, културата и традициите на съответното общество. Едното ниво на сигурност са разликите и разделителните линии, преминаващи в света на Запада – между Европа и САЩ. Според Алвин и Хайди Тофлър: „по отношение и на трите изследвани от нас дълбинни фактора (време, пространство и знание) САЩ и Европа се движат в различни посоки”. Чарлс Купчан сравнява този процес с решението на император Диоклециан през 3 век да раздели Римската империя на две части – западна (със столица Рим) и източна (със столица Константинопол). Това довело – независимо от общата им култура и наследство – до тяхното противопоставяне, което се превръща в геополитическо съперничество по най-съществени въпроси, като сигурността и религията. Авторът предупреждава, че „съдбата на Рим не вещае нищо добро за единния Запад, който е наред пътя към разделяне на северноамерикански и европейски център на силата”, още повече, че „днешното разделение става поради разлом, а не поради план, което повишава залога и възможността за негативни последици и двете страни. Основната разлика между САЩ и Европа, според тезата на Кейгън, е по „първостепенния въпрос за силата, доколко тя е ефикасна, морална, желана”. Аме-

риканците виждат „света като разделен между добро и зло; между приятели и врагове”: свят на Хобс – на война всеки срещу всеки, в който силата формира йерархии и взаимоотношения. САЩ вземат едностранни решения по въпроси от регионален и глобален характер, проявяват все по-малко желание за действие чрез ООН и координация с другите държави за преследване на общи цели; отношението им към международното право е противоречиво и демонстрират стремеж да го заобикалят; предпочитат принудата пред убеждението, поставят ударението върху наказателните мерки и санкциите, т.е. върху тоягите (sticks). САЩ „искат да видят проблемите разрешени, а заплахите отстранени”.

Европа гледа на света в нюанси, комплексно, „влияят на другите по-внимателно и по-индиректно”, „по-толерантни са към неуспеха, по-търпеливи, когато решенията не се постигат бързо”. Европейците не се стремят към силов подход, залагат на свят на закони и правила, на транснационален диалог и сътрудничество, към така желания „Вечен мир” и относителен просперитет. Преговорите и договорите за мирното регулиране чрез международното право са приоритет, поставят процеса пред резултата, разчитат на убеждението, а не на принудата, използват поощренията, т.е. морковите (carrots).

САЩ се стремят към “съвършената” (т.е. абсолютната) сигурност, тъй като векове наред са били защитени от два океана. Заплахите се неутрализират по силов път (hard) – „разпространяване на оръжията за масово унищожение, тероризма и бандитските държави”. Докато за европейците сигурността е само несъвършената (т.е. относителната). Те „знаят какво значи да живееш лице в лице с опасността, да пребиваваш в съседство със злото, тъй като са го правили много столетия”. И се съсредоточават върху предизвикателства, отговорът на които е главно несилов (soft) – „етническите конфликти, миграцията, организираната престъпност, бедността и унищожаването на природната среда”. Това доведе в крайна сметка до асиметричните заплахи, при които „голямата сила“, има много средства, но има ограничена воля, тъй – като конфликтът не заплашва пряко съществуването ѝ. За разлика от нея другата, „малката сила“ (локална сила, екстремистка или терористична организация), има ограничени ресурси, но голяма воля, поради реална борба за бъдещето и. Това до голяма степен провокира световния тероризъм.

Западният човек вярва в това, че да има, отколкото да бъде, е по-важно, защото това, което притежава, е доказателство, че го е имало и него, че е постигнал нещо, а „стремежът за придобиване на богатство, слава и власт се е превърнал в смисъл на живота”.

Източният човек вярва че да бъде, отколкото да има, е същественото, защото това, че е бил, че е устремен към духовното е доказателство, че е изпълнил своя дълг в осъществяването на висша цел.

Съществува глобално разделение – на култури с висока степен на индивидуализъм (т.е. индивидуалистични култури) и това са Западните общества; и култури с висока степен на колективизъм (т.е. колективистични култури) – те от своя страна са Източните общества.

Релацията „Запад-Изток” обхваща дълбоки културологични, антропологични и цивилизационни пластове, като групира представителите и по същите признаци, които ги идентифицират и формират в общности с индивидуални потребности, които те защитават за да съществуват.

За да се анализират следва да разграничим Запада и Изтока най-вече по отношението им към Сигурността.

• Западът счита, че индивидите са в състояние на сигурност, когато всички или повечето от тях са в състояние на сигурност. Тук водещо начало е сигурността на Индивида, докато сигурността на Групата е следствие от индивидуалната сигурност. Това на практика означава, че обществото е индивидуалистично – то поставя в своя център индивида.

• На Изток е обратно – един индивид е в състояние на сигурност, когато групата, към която принадлежи е в състояние на сигурност. Водеща приоритет е сигурността на Групата, а индивидуалната сигурност е следствие от нея. Това на практика означава, че обществото е колективистичното – то поставя в центъра Групата.

Индивидуалистичните култури разрешават проблемите или изясняват алтернативите за решаването им. При тези култури общуването е за постигане на нещо заедно и с това могат да се изчерпят. „Контракт”, т.е. ние сме заедно, защото ни свързват общ бизнес и общи цели, свързва ни обща кауза е в основата на взаимоотношенията в този контекст.

Колективистичните култури разглеждат решаването на въпроси само в рамките на изграждане на отношения между страните, от тази среда на съвместно общуване. За тези култури „контакт”, е с първично значение, най-важна и главна задача е да се постигнат обвързване на интересите и взаимодействие, а на втори план проблемът може да се реши – като се съхранят и отношенията.

Постоянно изискване към Системата за национална сигурност е при всички случаи тя да запази възможност да действа в самостоятелен режим и да може да усъвършенства функционирането си – винаги, когато националната сигурност е под заплаха. Съхранението на такъв потенциал зависи от статута на държавата, е ли изолирана (или неутрална), или е в състава на по-голяма структура от държави, функционираща като Система за колективна сигурност. Общността от държави, по сходен с Групата от индивиди начин, трябва да има вътрешна консолидация и интегритет, следствие от общи ценности, интереси, цели или заплахи, на които трябва да реагира.

Докато западния културно политически и икономически модел базиран на Индивидуалистичните култури се грози от разпад, то все повече източният чийто фундамент е Колективистичните култури сякаш се консолидира. Обединения като БРИКС и други регионални военни и икономически съюзи са показателни за все по – нарастващата роля на колективния Изток за сметка на разделящия се Запад.

Въпросът за икономическата сигурност застана на дневен ред в условията на кризисен преход и необходимост от намиране път за икономическа стабилизация, основани на определена стратегия за развитие на стопанството чрез адекватни политики. В този контекст нарастващото влияние на транснационалните финансово корпоративни интереси, правят трудно прогнозируеми действията на националните държави в условията на пазарна конкуренция и демократично управление, но под влиянието на икономически и военни съюзи със собствени интереси и воля. И все пак в заключение, може би принципът „обединението прави силата“ е по-продуктивен от „разделяй и владей“.

Използвана литература:

1. Военна стратегия на Р България – ГЩ на БА. С. 2021 г.;
2. СЛАТИНСКИ, Н., Петте нива на сигурността, ВИ, 2010.
3. професор доктор Евгени Манев – АНАЛИЗ НА ОПРЕДЕЛЕНИЕ НА ПОНЯТИЕТО НАЦИОНАЛНА СИГУРНОСТ СТАТИЯ №1:
4. проф. д-р Мария Нейкова, Понятието „национална сигурност” – съвременни аспекти:
5. Константин Казаков – ИЗПОЛЗВАНЕ НА НАУЧЕН АНАЛИЗ ЗА ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ НА ТЕРОРИЗМА.